

Aspecte etno-lingvistice ale limbajelor ludice și secrete¹

Cercetările și interpretările etno-lingvistice de referință ale bibliografiei de specialitate efectuate asupra repertoriului actelor ludice ale copiilor din cultura tradițională românească relevă predilecția acestora pentru „sunet” și „ritm”, având în vedere că structurarea, transmiterea și receptarea informațiilor de către copiii se realizează, în majoritatea cazurilor, imitând adulții prin mijloace orale și auditive².

Acele ludice specifice copilăriei alcătuiesc un sistem semiotic de sine stătător,

cu o organizare determinată de semnificanți universali (copiii se joacă „de-a ceva”) și de o semnificație globală „mimesis ludic”³. Conform „*eficacității simbolice*”⁴ a jocurilor, practica mimetismului de către partenerii de joc aflați la vârsta copilăriei constituie o imitație neintenționată conștient pentru reproducerea unui cuvânt sau a unui act cu statut de model. Masca ludică asumată în joc reprezintă un mijloc de comunicare cu ceilalți parteneri de joc reali sau imaginari ori cu supraumanul. Astfel, jocurile practicate integrează copiii în Ordinea macro și micro Cosmică a existenței⁵.

„*Vorbirea muzicalizată*”⁶ este subordonată unui „*ritm universal*”⁷ și se asociază cu

limbajul nonverbal și cu paralimbajul. „În” și „prin” jocuri, copiii emit și primesc mesaje. Deși simple la nivel ideatic și compozițional, acestea conduc la cunoașterea și înțelegerea unui cod ludic specific. De obicei, mesajele sunt transmise prin „*ludeme*”⁸ sonore, gestuale, actanțiale, numerice etc.

Decodificarea mesajului este complicată doar atunci când realitatea socio-istorică interacționează cu caracterul oral, anonim, colectiv și sincretic al jocurilor de copii. Spre exemplu, „*păsăreasca*” și „*telefonul fără fir*” exprimă limbaje secrete, criptice, inedite, insolite și, mai ales, nostime. Pentru a fi desluite explicit este necesară inițierea ludică a copiilor într-o formă deformată a limbii române (a limbii naturale), ce implică o raportare metalingvistică a vorbitorului la discurs.

Păsăreasca și telefonul fără fir aparțin folclorului copiilor, fiind părți joviale ale cunoștințelor și practicilor tradiționale românești. Jocurile de limbaj specifice acestora sunt surse de cultură și de exprimare (vorbi) vii ale patrimoniului imaterial. Prin intermediul lor, copiii descifrează mistere ale lumilor tangente Sinelui, deoarece jocul (re)

⁸ Evseev, Ivan (1994): „Jocurile tradiționale de copii. Rădăcini mitico-rituale”, Editura Excelsior, Timișoara, p. 9.

⁹ Negrea, Violeta (2015): „*Antropologia cuvântului*”, Editura Pro Universitaria, București, p. 33.

¹ Studiul de față este rezultat pe baza comunicării științifice cu titlul „Aspecte ale limbajelor ludice și secrete: păsăreasca și telefonul fără fir”, susținută în cadrul Colocviului Internațional al Departamentului de Lingvistică „Româna și limbile romanice”, organizat de Departamentul de Lingvistică și Centrul de Lingvistică Teoretică și aplicată ale Facultății de Litere, Universitatea din București, în colaborare cu Institutul de Cercetări al Universității București și cu Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti” al Academiei Române, la București, în perioada 23-24 noiembrie 2018. Conținutul comunicării științifice este restructurat, completat și sintetizat analitic în prezentul articol, ca urmare a continuării cercetării și interpretării etnologice a jocurilor tradiționale de copii și evoluției acestora în timp.

² Știucă, Narcisa (1999): „Valențe poetico-muzicale ale repertoriului copiilor” în „Studii și comunicări de Etnologie”, tom XIII, Editura Imago, Sibiu, pp. 72-75.

³ Foartă, Maria (1977): „Jocurile de copii. O definiție poetică” în „Folclor literar”, Vol. IV, Timișoara, pp. 163-164.

⁴ Bourdieu, Pierre (2000): „Simțul practic”, Institutul European, Iași, p. 81.

⁵ Știucă, Narcisa (1993): „Relații între repertoriul folcloric al copiilor și cel al adulților”, în „Studii și comunicări de etnologie”, Serie nouă, tom VII, Editura Academiei Române, Sibiu, p. 61.

⁶ Sulișteanu, Ghizela (1979): „*The Role of Songs for Children in the Formation of Musical Perception*”, în „*The Performing Arts*”, Editors John Blacking and Joann W. Kealiinohomoku, by Mouton Publishers/The Hague, Paris/New York, pp. 205-221.

⁷ Brăiloiu, Constantin (1967): „Ritmul copiilor” în „Opere”, Vol. I, Traducere și Studiu introductiv de Emilia Coșșel, București, p. 122.

instaurează ființa umană în „*realul semnificativ*” al Ordinii absolute, totale și infinite¹⁰. Apoi, deoarece imaginarul ludic indică o viziune magico-simbolică asupra lumii - păsăreasca și telefonul fără fir aparțin - după formula lui Mircea Eliade - „scenariilor inițierii”.

Păsăreasca reprezintă un act ludic de imitație și invenție cu caracter competitiv¹¹. Jocul de limbaj poate fi practicat oriunde, de către copii cu vârste cuprinse între 6-7 ani și 14-15 ani și, uneori, de către adulți. Potrivit convenției ludice, partenerii de joc simulează comunicarea cu Primordiile¹², deoarece „*a vorbi păsărește*” indică vorbirea incomprehensibilă a divinității în multe culturi ale lumii. Însă „limba păsărilor” nu este doar limba unității primordiale de dinaintea prăbușirii Turnului Babel, ci și orizontul de universalitate spre care tinde un idiom particular. De asemenea, se spune că inventatorii „limbii păsărilor” sunt îngerii, mesagerii înaripați ai lui Dumnezeu.

În joc, copiii „cu darul vorbirii” folosesc un limbaj ludic secret, structurat pe ingeniozitate orală și, de cele mai multe ori, pe silabisire¹³. După ce au trecut de faza de inițiere a intuirii înțelesurilor tainice ale „limbii păsărilor”, partenerii de joc se întrec între ei pe baza emiterii și înțelegerii mesajelor rezultate în urma unui debit verbal cât mai

rapid. Prin criptarea mesajului, într-o formă mai mult sau mai puțin expresivă, partenerii de joc mai pot fi înțeleși doar de adulții ce înțeleg, la rândul lor, versiunile mai vechi sau mai noi de „păsăreasca”.

Analiza exhaustivă arată că „limba păsăreasca” necesită despărțirea în segmente, de obicei silabice, a cuvintelor și alipirea segmentelor sonore „*ver*”¹⁴ și „*her*”¹⁵ înaintea silabei (*verunu* și *herunu*) sau „*frânză*” după silabă¹⁶ (*unufrânză*). O altă metodă constă în adăugarea după vocalele din cuvânt a consoanei „*p*” dublată de vocala respectivă: A - pa, E - pe, I - pi, O - po, U - pu: (*unu* devine *upunupu*)¹⁷. De asemenea, sunt întâlnite coduri ludice bazate pe anagrame. Spre exemplu, conform studiilor lui Mihai Pop, un tânăr basarabean din Cornova a împrumutat modelul francez „*largonji*” („*romnudo*” = „*domnul*”)¹⁸.

Păsăreasca este legată de jargon. Explicația constă în faptul că sunetele emise de păsări în interacțiunile lor sunt foarte asemănătoare cu dialogul și discursul umane. Similitudinea este amplificată de credința mitică conform căreia păsările sunt mesagerii dintre divinitate și oameni. Din această perspectivă, păsăreasca reprezintă o formă desacralizată remanentă a unui limbaj ritual

al adulților prin intermediul căruia „se crede” că e posibilă comunicarea cu „lumea de dincolo”. În acest context, „a crede” determină asumarea condiției de novice a vorbitorului de păsăreasca pe calea către condiția supraumană¹⁹. Asumarea intrării „în joc” nu înseamnă doar participarea la jocul de cuvinte specific unei forme reminiscente de comunicare sacră primordială, ci integrarea totală „în ritmul” jocului. Astfel, copiii trăiesc jocul ca pe o formă a „realului absolut”²⁰, la care făceam referire anterior.

Totodată, păsăreasca aparține argoului (Zafiu, *Idem*, p. 581). În acest context, partenerii de joc simt nevoia de autoprotecție și de solidaritate de grup, fără a fi înțeleși de restul societății²¹. Este vorba de o formă veche de argou similară cu „*limba cârâitorilor*” (argoul interlop românesc), ce a suportat transformări semantice și lexical și care este numită „*limbă școlăreasca*”, în special în mediul urban²². În acest context, „limba școlăreasca” este o convenție strict fonetică, ce folosește un limbajul oral cifrat, printr-un cod secret al elevilor de școală generală, care știu să scrie și să citească corect în limba română, deoarece nu se poate accesa un limbaj ascuns fără a stăpâni corect normele de bază ale scrierii și citirii limbii române. Spre exemplu, un caz particular al „*limbii școlărești*” este „citirea pe dos” a numerelor de la

¹⁰ Suiogan, Delia (2006): „Simbolica riturilor de trecere”, Editura Paideia, București, p. 57.

¹¹ Caillouis, Roger (1975): „Teoria jocurilor”, în vol. „Eseuri despre imaginație”, Traducere de Viorel Grecu, Editura Univers, București, p. 271.

¹² Boldureanu, I. V. (1997): „Eseu despre creativitatea spiritului”, Editura Eminescu, București, p. 154; 162 apud Suiogan D., *Idem*, p. 63.

¹³ Zafiu, Rodica (2003): „Păsăreasca: atestări și interpretări ale limbajelor ludice și secrete”, în „Limba română”, LII, nr. 5-6, EUB, pp. 581-589.

¹⁴ Pamfile, Tudor, „Jocurile de copii”, în „Analele Academiei Române”, Seria II, tom XXVIII, 1905-1906, p. 100 apud Zafiu R., *Idem*, p. 586.

¹⁵ Neagu, Gh. I. (1982): „Cântece și jocuri de copii”, Editura Minerva, București, pp. 142-143 apud Zafiu, R., *Idem*, p. 585.

¹⁶ Pop, Mihai (1932): „Contribuții la studiul limbilor speciale din Cornova: păsăreasca” reprodus în M. Pop, „Folclor românesc”, Vol. I, Editura Grai și Suflet - Cultura Națională, București, 1998 apud Zafiu, R., *Idem*, p. 586.

¹⁷ Neagu, Gh. I. *Idem*, pp. 142-143 apud Zafiu, R., *Idem*, p. 586.

¹⁸ Pop, Mihai, *Idem*, p. 6 apud Zafiu, R., *Idem*, p. 586.

¹⁹ Pleșu, Andrei (1997): „Limba păsărilor”, Editura Humanitas, București, pp. 9-55.

²⁰ Suiogan, D., *Idem*, p. 58.

²¹ Sanga, Glauco (1993): „Gerghi” în Alberto A. Sobrero (ed.) „Introduzione all'italiano contemporaneo. La variazione e gli usi” Roma-Bari, Laterza, pp.151-158 apud Zafiu R., *Idem*, p. 581.

²² Hașdeu, B.P (1984): „Cuvenetele den bătrâni”. vol. III, Texte alese și cu o introducere de J. Byck, Ed. Cultura Națională, București (ediție originală 1881) apud Zafiu, R., *Idem*, p. 582.

1 la 10: „Unu,/ Iod,/ Iert,/ Urtap,/ Icnic,/ Esaș/ Etpaș,/ Tpo,/ Äuon, Ecez”²³.

Telefonul fără fir este un joc de cuvinte fundamentat pe ludicul misterios al comunicării orale și gestuale. Miza jocului nu este câștigul cuiva, ci amuzamentul partenerilor de joc generat de elucubrația cauzată de alterarea intenționată a mesajului transmis. Grupul partenerilor de joc este consolidat la nivel social prin intermediul plăsmuirilor secrete. Copiii fac din joc un „*mic secret, numai al lor*”²⁴. Este un joc de simulare²⁵ (Caillois, 1975: 271). Are „tâlc”, în măsura în care jucătorii își asumă masca identității de emițători și de receptori ai mesajului șoptit, de înțeleși și de neînțeleși, de cunoscători și de necunoscutori.

În jocul „telefonul fără fir” bucuria ludică a copiilor este generată de înțelegerea noțiunii de „*secret șoptit*”. Minim trei copii, fete și băieți, cu vârsta cuprinsă între 5 și 10 ani se așază în line sau în cerc. Cu cât sunt mai mulți copii, cu atât veselie este mai accentuată. De la primul până la ultimul copil din șir se șoptește rapid, în urechea următorului participant la joc, „fărâme de șoapte” ale unui cuvânt. De obicei, acesta este un cuvânt lung, savant și greu de pronunțat. Spre exemplu: „*Nabucodonosor*”, „*protocromozon*”, etc. De cele mai multe ori, cuvântul spus cu glas tare suferă „*deghizări*” radicale față de cei inițial sau este total irecognoscibil, de unde rezultă amuzamentul. Un alt aspect comic este generat de faptul că, înainte de apariția pe piața de consum a telefoanelor mobile, telefonul „fără fir” era inutil unei comunicări

eficiente.

Păsăreasca și telefonul fără fir familiarizează copiii cu forme de comunicare tainice. Într-o manieră confortabilă și hazlie, telefonul fără fir obișnuiește copiii cu misterele limbajului academic, prin intermediul cuvintelor savante ce trebuie intuite; rafinează acuitatea auzului și citirea cuvintelor de pe buze. Păsăreasca este un joc de cuvinte stimulator pentru însușirea înțeleșurilor limbii române. Totodată, dezvoltă capacitatea creatoare de rostire a unor cuvinte noi, ce îmbogățesc și inovează limba română. În concluzie, din perspectivă etno-lingvistică, limbajele utilizate în actele ludice menționate anterior modelează identitatea socială a copiilor în cadrul comunității din care fac parte și contribuie la educația și formarea culturală a viitorilor adulți²⁶.

Bibliografie:

- Boldureanu, I. V. (1997): *Eseu despre creativitatea spiritului*, Ed. Eminescu, București.
- Bourdieu, Pierre (2000): *Simțul practic*, Institutul European, Iași.
- Brăiloiu, Constantin. (1965): *Ritmica copiilor în Studii de muzicologie*, vol. I, Ed. Muzicală, București.
- Brăiloiu, Constantin (1967): *Ritmul copiilor în Opere*, vol. I, Traducere și Studiu introductiv de Emilia Comișel, București.
- Caillois, Roger (1975): *Teoria jocurilor*, în vol. *Eseuri despre imaginație*. Traducere de Viorel Grecu, Editura Univers, București.

Duranti, Alessandro (1997): *Linguistic Anthropology*, Cambridge University Press, Cambridge. U.K.

Evseev, Ivan (1994): *Jocurile tradiționale de copii. Rădăcini mitico-ritualice*, Editura Excelsior, Timișoara.

Foartă, Maria (1977): *Jocurile de copii. O definiție poetică în Folclor literar*, vol. IV, Timișoara.

Hasdeu, B.P (1984): *Cuvintele den bătrâni, vol. III, texte alese și cu o introducere de J. Byck, Ed. Cultura Națională, București (ediție originală 1881).*

Huizinga, Johan (2002): *Homo ludens. Încercare de determinare a elementului ludic al culturii*, Ed. Humanitas, București.

Negrea, Violeta (2015): *Antropologia cuvântului*, Ed. Pro Universitaria, București.

Neagu, Gh. I., *Cântece și jocuri de copii*, Ediție îngrijită, prefață, bibliografie și index

bibliografic de Gh. I. Neagu, Editura, Minerva, București, 1982.

Neagu, Gh. I., *Câteva însemnări pe marginea textelor folclorice de copii, în Studii de folclor și literatură*, București, 1967.

Pamfile, Tudor, *Jocurile de copii în Analele Academiei Române*, seria II, tom XXVIII, 1905-1906.

Pleșu, Andrei (1997): *Limba păsărilor*, Ediția a II-a, Ed. Humanitas, București.

Pop, Mihai, *Contribuții la studiul limbilor speciale din Cornova: păsăreasca, 1932* reprodus în M. Pop, *Folclor românesc*, Vol. I, Ed. Grai și Suflet - Cultura Națională, București, 1998.

²³ Pamfile, T., *Idem*, p. 316.

²⁴ Huizinga, Johan (2002): „Homo ludens. Încercare de determinare a elementului ludic al culturii”, Editura Humanitas, București, p. 15.

²⁵ Caillois, R., *Idem*, p. 271.

²⁶ Durante, Alessandro (1997): „Linguistic Anthropology”, Cambridge University Press, Cambridge. U.K., pp. 1-23.

Sanga, Glauco (1993): *Gerghi* în Alberto A. Sobrero (ed.) *Introduzione all'italiano contemporaneo. La variazione e gli usi*, Roma-Bari, Laterza, pp. 151-289.

Suiogan, Delia (2006): *Simbolica riturilor de trecere*, Ed. Paideia, București.

Sulițeanu, Ghizela (1979): *The Role of Songs for Children in the Formation of Musical*

Perception, in *The Performing Arts*, Editors John Blacking and Joann W. Kealiinohomoku, by Mouton Publishers/The Hague, Paris/New York.

Știucă, Narcisa (1993): *Relații între repertoriul folcloric al copiilor și cel al adulților în Studii și comunicări - etnologie*, Tomul VII, Editura Academiei Române.

Știucă, Narcisa (1999): *Valențe poetico-muzicale ale repertoriului copiilor în Studii și comunicări de etnologie*, tom XIII, Filiala Academiei Române, Editura Imago, Sibiu.

Zafiu, Rodica (2002): *Păsăreasca în România literară*, rubrica *Păcatele limbii*, nr. 51-52.

Zafiu, Rodica (2003): *Păsăreasca: atestări și interpretări ale limbajelor ludice și secrete*, în *Limba română*, LII, nr. 5-6, EUB, pp. 581-589.

Dr. Anamaria STĂNESCU,
Consilier

Patrimoniu Imaterial și Cultură Tradițională - INP

Jucării avimorfe din lut – olar Mihai Trușcă, Oboga-Balș, jud. Olt.
Fotografie de Rodica Dinache